

Aslı Şat Sezgin

Koronavirüs Salgını Sonrasında Küresel Tedarik Zincirleri ve Türkiye

İktisadi Araştırmalar Bölümü

Ağustos 2020

1. Küresel Tedarik Zincirleri ve Değişen Trendler

Küresel tedarik zincirleri (global supply chains), hammadde temininden başlayarak bir ürünün işlenmesini, nihai ürüne dönüşmesini ve lojistiğini kapsayacak şekilde üretim sürecinin tüm aşamalarını içermektedir. Küresel tedarik zincirine dahil olan firmalar arasında ileri (forward) ve geri (backward) olmak üzere iki yönde bağlantı kurulmaktadır. Hammadde ve girdi ihraç eden firmaların nihai üretici ile kurduğu bağlantı "ileri yönlü" olurken; nihai üretici açısından değerlendirildiğinde tedarikçilerle kurulan bağlantılar "geriye dönük" olarak nitelendirilmektedir. Söz konusu ilişkiyi endüstrilere ve ekonomilere doğru genişletmek amacıyla ileriye ve geriye dönük katılımlar tanımlanmaktadır.

İleriye dönük katılım bir ülkenin diğer ülkelerin ihracata yönelik üretimlerindeki katma değerinin payını; geriye dönük katılım ise bir ülkenin ihracata yönelik üretimindeki yabancı katma değer oranını ifade etmektedir. Arz yönlü şokların etkisi, tedarikçi sektörlerden nihai üretime konu olan sektöre (ileriye) doğru; talep yönlü şokların etkisi ise söz konusu sektöre girdi sağlayan tedarikçilere (geriye) doğru yayılmaktadır. Koronavirüs salgını gibi arz ve talep şokunun eşzamanlı olarak yaşandığı durumlarda ise üretim ve ticaret hacmi üzerindeki baskının daha da arttığı gözlenmektedir.

Uluslararası literatürde, küresel tedarik zincirlerinden doğan ilişkileri ve buna bağlı olarak ortaya çıkan ekonomik sonuçları incelemek amacıyla küresel değer zincirlerinden (global value chains) faydalanılmaktadır. Tedarik zincirleri boyunca yaratılan katma değere odaklanan değer zincirleri, aynı zamanda uluslararası ticarete katılım düzeylerini gerek sektörel gerekse bölgesel olarak ayırtırmakta ve bu sayede karşılaştırmalı analiz yapabilmeye olanak tanımaktadır.

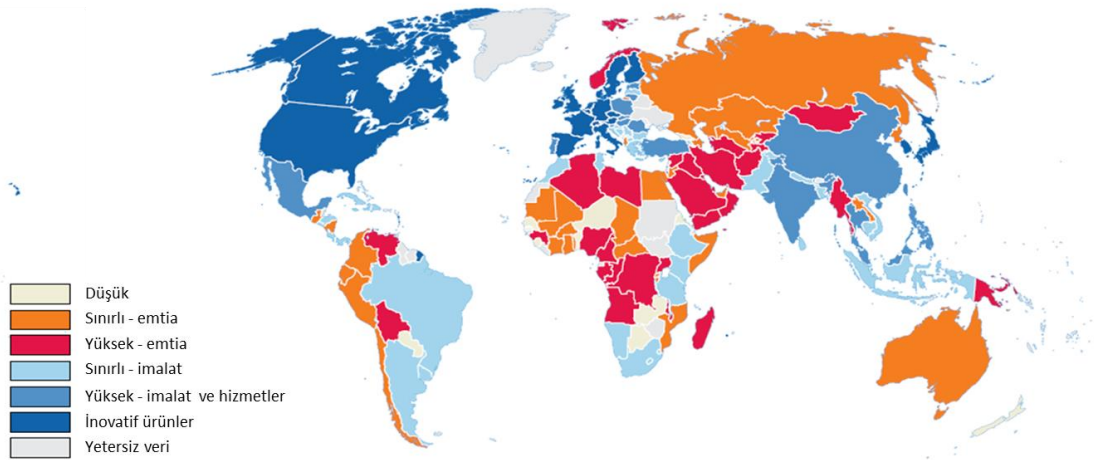
1.1. Küresel Değer Zincirleri

Bir ülke veya sektörün küresel tedarik zincirleri yoluyla yarattığı katma değer, temel olarak ilgili ekonomiye ait girdi-çıktı tabloları kullanılarak ölçülmektedir. Girdi-çıktı analizi, faaliyet kolları arasındaki mal ticaretinin niteliğinin ve yönünü belirlemesinin yanı sıra ölçümü görece zor olan hizmetler ticaretinin de analize dahil edilmesini sağlaması bakımından önem taşımaktadır.

Bir ülkenin küresel değer zincirlerine katılım düzeyi, bu ülkenin ihraç ettiği ürünlerdeki yabancı katma değeri ile yabancı ülkelerin ihraç ürünlerinde söz konusu ülkenin katma değerinin toplamı olarak ifade edilmektedir. Çin'in dünya ticaretine hem ihracat hem de ithalat ile yoğun katılım sağlaması, bu ülkenin değer zincirlerine katılımının da yüksek olmasını beraberinde getirmektedir. Ayrıca, doğrudan yatırımların ve çokuluslu şirketlerin varlığının, ilgili ülkenin küresel ticarete ve değer zincirlerine katılımını olumlu yönde etkilediği gözlenmektedir.

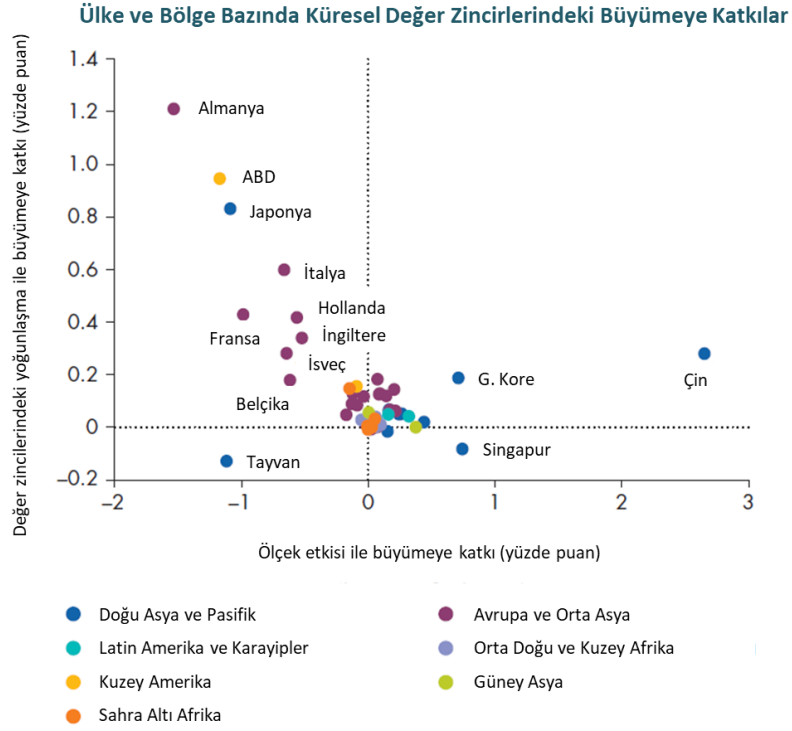
Ülkelerin küresel değer zincirlerine katılımı, ticarete konu olan ürünün niteliği ve toplam ihracattaki payına göre de farklılık göstermektedir. Gelişmiş ülkeler küresel değer zincirlerine çoğunlukla ileri teknoloji ve uzmanlık gerektiren yenilikçi (inovatif) ürünlerle entegre olurken, gelişmekte olan ekonomilerin daha çok emtia ihracatı ve/veya nihai mal ve hizmetlere sağlanan girdilerin üretimi ile dahil olduğu gözlenmektedir. Bu çerçeveden bakıldığında, Türkiye ile Çin'in değer zincirlerindeki konumunun, yıllar içinde imalat sanayii ürünleri ile sınırlı ölçüde katılımdan, gelişmiş düzeyde katılıma doğru ilerlediği görülmektedir.

Küresel Değer Zincirleri - Bölgelere Göre Katılım Düzeyi (2015)

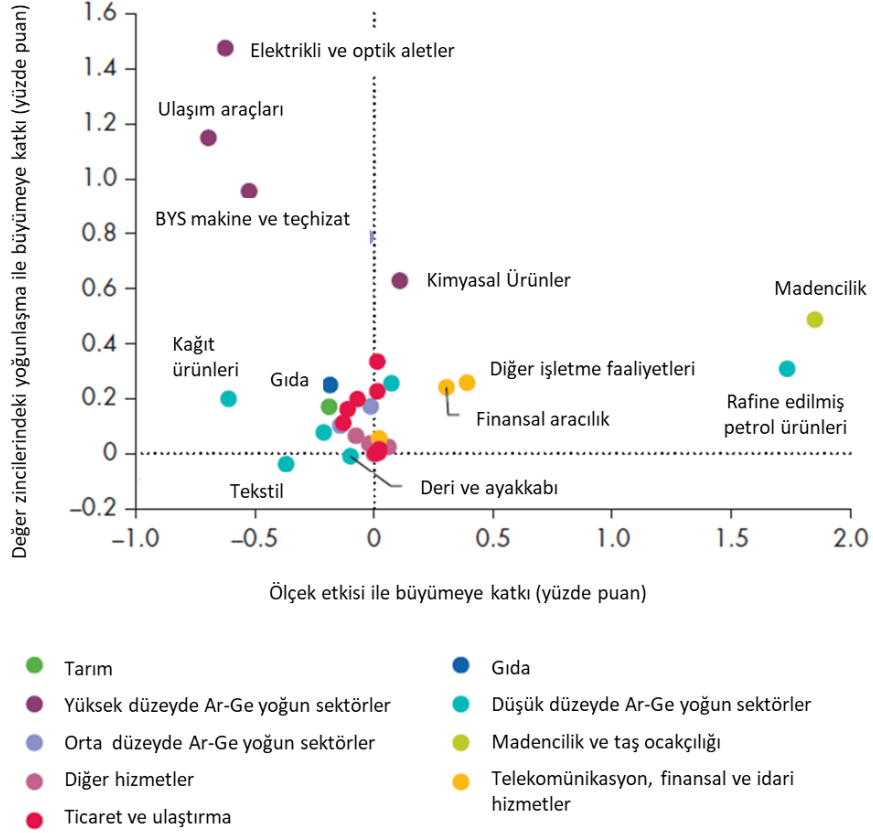
Kaynak: Dünya Bankası

Dünya Bankası verilerine göre 1990-2015 döneminde dünya genelinde küresel değer zincirlerine katılım %7 oranında artış kaydetmiştir. Ülkelerin değer zincirlerindeki büyümeye katkıları iki faktör üzerinden değerlendirilmektedir. Bunlardan ilki olan "yoğunlaşma etkisi" üretimin parçalara bölünerek farklı ülkelere dağılmasıyla ortaya çıkan yapısal dönüşümü ifade etmektedir. "Ölçek etkisi" ile ifade edilen ikinci faktör ise ülkelerin dünya ticaretindeki paylarındaki değişimi göstermektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, Almanya, ABD ve Japonya gibi ülkeler ihracat mallarında daha fazla ithal girdi kullanarak, Çin ise dünya ticaretindeki payını artırarak küresel değer zincirlerindeki büyümeye katkı sağlamıştır.

Bir sektörün küresel değer zincirlerine katılım düzeyi ise, bu sektörün ihraç ettiği ürünlerdeki yabancı katma değeri ile söz konusu sektörün üretiminin diğer ihraç ürünleri içindeki katma değerinin toplamı olarak ifade edilmektedir. Küresel değer zincirlerinin büyümesine katkıların sektörel dağılımına bakıldığında, elektrikli ve optik aletler ile ulaşım araçları yoğunlaşma; madencilik ile kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri ise ölçek etkisiyle büyüme yüksek katkı sağlamıştır.

Sektörel Bazda Küresel Değer Zincirlerindeki Büyüme Katkıları

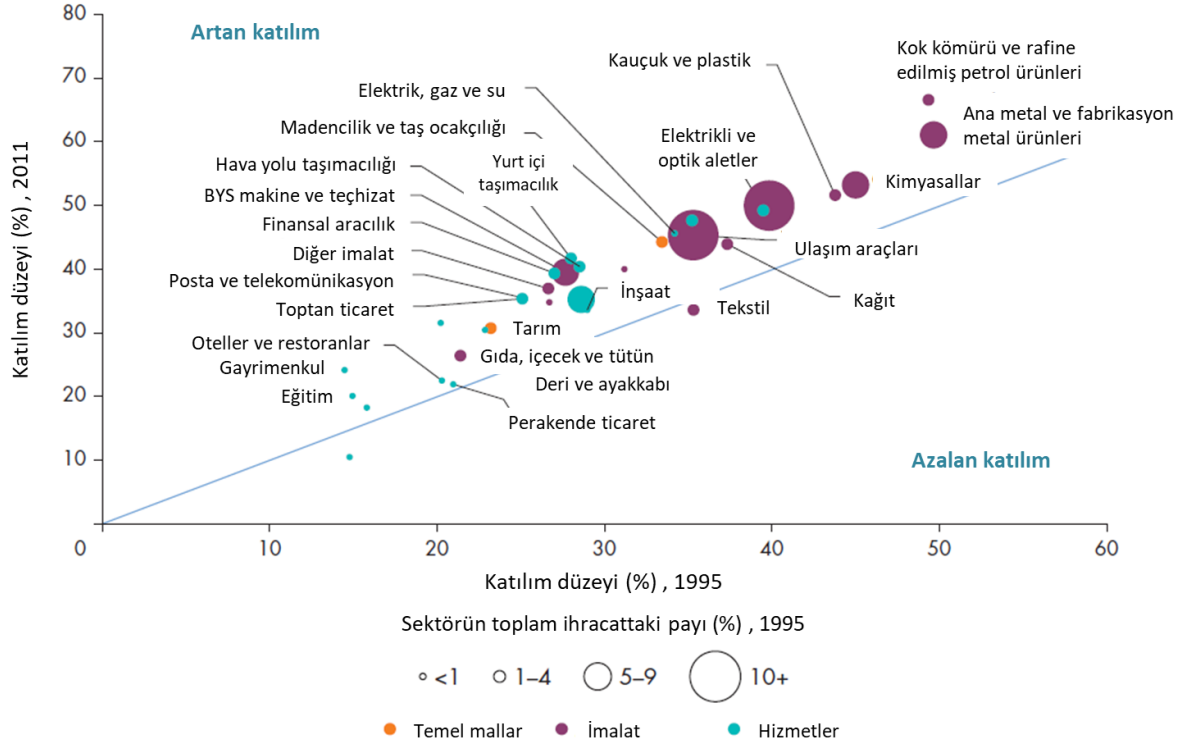

Kaynak: Dünya Bankası

Sektörlerin entegrasyonunun yıllar içindeki seyrine bakıldığında, küresel değer zincirlerine katılımda en hızlı artışın yüksek teknoloji ürünlerde gerçekleştiği ve bu sektörlerde ithal girdi kullanımının arttığı izlenmektedir. Benzer şekilde, kimyasal ürünler, kauçuk ve plastik, ana metal ve rafine edilmiş petrol ürünleri gibi yapısal olarak ithal girdi kullanımının yüksek olduğu sektörlerin küresel değer zincirlerine katılımları da yüksek düzeyde bulunmaktadır. Ayrıca, bu sektörlerin küresel tedarik zincirlerine katılımının yıllar içinde artış eğilimi sergilediği gözlenmektedir.

Öte yandan, 1990'lardan bu yana bakıldığında, tekstil ve deri sektörlerinin tedarik zincirlerine katılımında önemli bir büyüme yaşanmadığı ve bu alanda Çin merkezli üretimin ağırlığının giderek yükseldiği görülmektedir. Madencilik sektörü ile temel mal ve hizmetlerde ise hem değer zincirlerine katılımın hem de dünya ticaretinde bu sektörlerin payının artması dikkat çekmektedir.

Küresel Değer Zincirlerine Katılımın Sektörlere Göre Dağılımı ve Yıllar İçindeki Gelişimi (1995-2011)

Kaynak: Dünya Bankası

Hizmetler sektörünün küresel değer zincirlerine katılımı da genel olarak yükselen bir trend izlemiştir. Bu gelişmede ulaştırma, finansal hizmetler ve telekomünikasyon başta olmak üzere hizmet sektörlerinin birçoğunda dışarıdan hizmet temininin (outsourcing) yaygınlaşması etkili olmuştur. ABD'nin yanı sıra Almanya, İngiltere, Fransa ve İtalya gibi ülkelerde ihracattaki katma değer yaklaşık yarısını hizmetler sektörü oluştururken, bu oran Çin'de %30'un üzerindedir. Öte yandan, küresel değer zincirlerine katılım tarım ve gıda sektörlerinde büyümekle birlikte, bu alanlarda görece olarak yerel zincirlerin payı yüksek kalmaya devam etmektedir.

Küresel değer zincirleri ile firmalar arasında mal ve hizmet ticaretinin yanı sıra teknoloji transferi ve bilgi aktarımı da gerçekleşmektedir. Büyük ve kurumsallaşmış ana firmalar, genel olarak küçük ölçekli iş ortaklarına yönetim, verimli çalışma esasları ve finansman konularında da destek sağlamaktadır. Sürecin yapısı ve iş yapış modelinin niteliği gereği firmalar birbirine çok boyutlu ilişkilerle bağlanırken, teknoloji ile tasarım tamamen ana ortak tarafından belirlenmektedir. Bu tip yapılanmalara ağırlıklı olarak elektronik ürünler, havacılık, kimya ve otomotiv gibi yüksek düzeyde Ar-Ge ve teknoloji yatırımı gerektiren sektörlerde rastlanmaktadır. Tekstil ve hazır giyim gibi karmaşıklık düzeyi ve teknoloji ihtiyacı görece düşük olan sektörlerde ise büyük üreticilerin birbirinden bağımsız çok sayıda tedarikçi ile çalışması mümkün olabilmektedir.

1.2. Değişen Trendler

Koronavirüs salgınının ardından tedarik zincirlerinin kısaltılması ve çeşitlendirilmesi olmak üzere iki ana trend öne çıkmaktadır. Belirli merkezlere bağımlılığın azaltılması ve arz güvenliğinin sağlanması amacıyla firmaların giderek daha az sayıda ve farklı bölgelerde konumlanmış iş birimleri ile çalışacağı öngörülmektedir. Ayrıca, tedarik zincirlerinin en azından bir bölümünün yakın coğrafyalara kaydırılmasının olası riskleri dağıtmada etkili olacağı görüşü son dönemde ağırlık kazanmıştır.

İthal edilen ürünlerin bir kısmının veya tamamının yurt içinden karşılanması salgın sonrası dönemde öne çıkan bir diğer eğilim olurken; üretimin parçalar yerine modüllere ayrılması, otomasyonun geliştirilmesi ve zincirin tüm halkalarında dijital teknolojilerin kullanımının artırılması yeni nesil tedarik süreçlerinin geleceğini şekillendirecek diğer unsurlar olarak değerlendirilmektedir. Bu çerçevede, önümüzdeki dönemde işletmelerin, tedarik zincirleri kaynaklı riskleri azaltma ve üretime esneklik kazandırma stratejisi doğrultusunda hareket edeceği ve yatırımlarını bu alanlara yönlendireceği tahmin edilmektedir.

Bu süreçte hem iş yapış şekillerinin hem de şirketler arası ilişkilerin değişeceği öngörülmektedir. Önümüzdeki dönemde nihai ürün üreticisi ana firmaların, yürütmekte oldukları Ar-Ge süreçlerine tedarikçi firmaları daha fazla dahil etmesi beklenmektedir. Bu sayede, modüler ürün tasarımlarının kolaylaşacağı, katma değerın yükseleceği ve yeni pazarlara açılma imkanının artacağı düşünülmektedir.

Söz konusu trend değişikliklerinin ülke ve bölgeler üzerindeki olası etkilerine bakıldığında; Çin'e bağımlılığı azaltmak amacıyla üretimin bir kısmının Asya'daki diğer ülkelere kaydırılması sonucunda Vietnam'ın, Kuzey Amerika'da ise Meksika'nın avantaj sağlayabileceği değerlendirilmektedir. Bilgi ve iletişim teknolojileri alanında halihazırda gelişmiş hizmetler sunan Hindistan'ın, küresel pazardaki payını daha da artırması muhtemel görünmektedir. Ayrıca, gelişmiş beşeri sermayeye sahip olan ülkeler yenilikçi mal ve hizmetlere yönelik değer zincirlerine entegre olma ve bu alandaki yatırımları çekme konusunda avantaj sağlayabilecektir. Türkiye'nin ise Avrupa ve Orta Doğu pazarlarına yakınlığı ve yüksek üretim kapasitesi ile tekstil ve hazır giyim başta olmak üzere belirli sektörlerde ticaret hacmini büyütmeye dönük fırsatlar elde edebileceği öngörülmektedir.

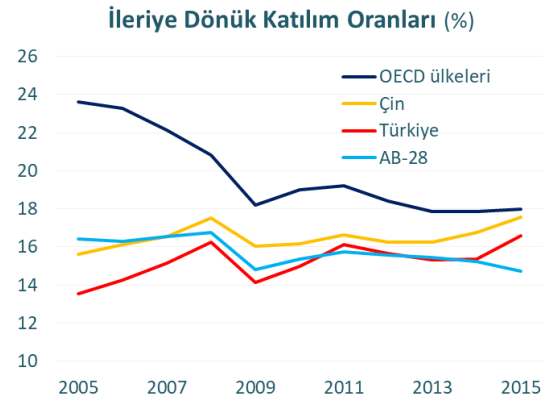
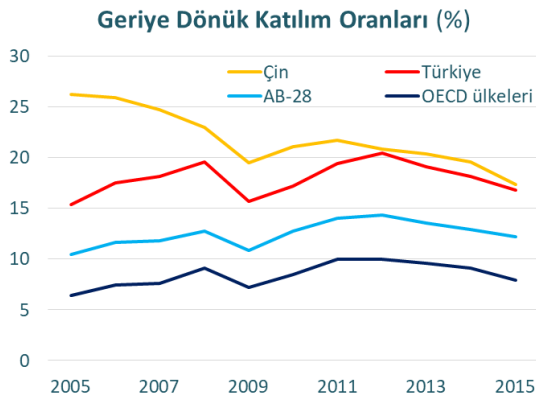
Tedarik zincirlerindeki değişiklikte etkisi bulunduğu düşünülen bir başka önemli faktör ise salgından çok daha önce gündeme gelen korumacı ticaret politikalarıdır. ABD, yerli üreticiyi korumak amacıyla üçüncü ülkelere karşı yürüttüğü korumacı politika kapsamında, Çin'e yönelik olarak fikri ve mülkiyet haklarının ihlalini konu alan ve mal ticaretini kapsayan bir dizi önlem almıştır. ABD'nin daha çok Çin'den ithalat edilen ürünlere ek gümrük vergisi uygulayarak hayata geçirdiği korumacı politika tutumunda, Çin'in uluslararası ticarete ağırlığının ve üretimde bu ülkeye olan bağımlılığın artmasının da etkili olduğu değerlendirilmektedir. 2018 yılından bu yana iki ülke arasında etkili olan ve karşılıklı vergi uygulamaları ile devam eden ticaret savaşlarının 2020

yılı başında imzalanan birinci faz ticaret anlaşması ile hız kesmesi beklenirken; salgının ardından değişen trendler ve son dönemde yeniden gündeme gelen anlaşmazlıklar, iki ülke arasındaki ilişkilerin geleceğinin yanı sıra Çin'in genel olarak küresel ticaretteki rolüyle ilgili soru işaretlerinin artmasına neden olmaktadır.

2. Küresel Tedarik Sisteminde Türkiye'nin Yeri ve Olası Fırsatlar

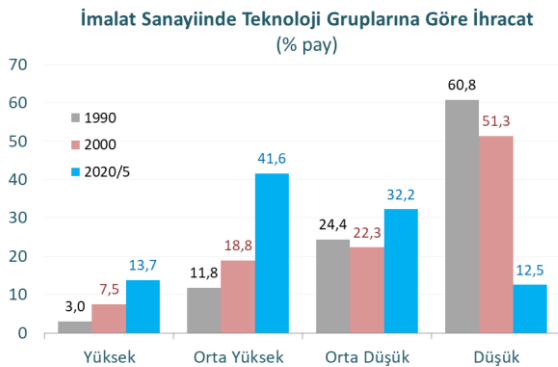
2.1. Türkiye'nin Değer Zincirlerine Katılımı

Türkiye'nin küresel değer zincirlerine entegrasyonunun yıllar içinde arttığı görülmektedir. Bu gelişim, 2011 yılına kadar olan dönemde daha çok geriye dönük katılım yoluyla gerçekleşirken, ileriye dönük katılımdaki değişim yıllar itibarıyla nispeten yatay seyretmiştir. 2011 sonrası dönemde ise geriye dönük katılım oranının azaldığı; ileriye dönük katılımın ise arttığı görülmektedir.

Kaynak: OECD

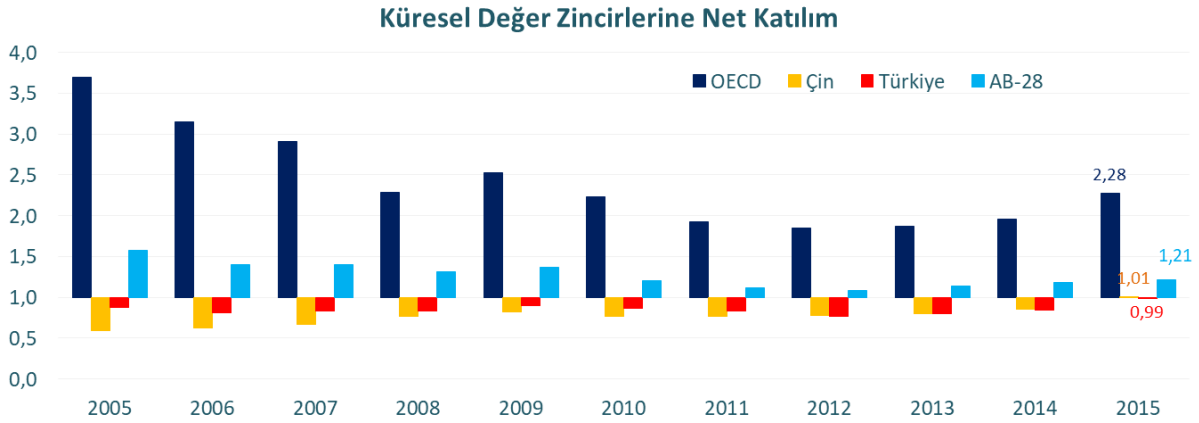
Türkiye'de geriye dönük katılım oranının, yönünü aşağı çevirse de AB ve OECD ortalamasına göre halen yüksek düzeyde olması, genel olarak üretimde ve dolayısıyla ihracatta kullanılan ithal girdi payının yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Türkiye'nin toplam ihracatı içinde ithal girdi oranı 2015 itibarıyla yaklaşık %30 düzeyinde bulunmaktadır. Ana metal ve otomotiv gibi sermaye ve teknoloji yoğunluğu yüksek olan sektörlerde ithal girdi kullanımı görece yüksektir.

Kaynak: TÜİK

İleriye dönük katılımda ise ekonomik konjoktüre bağlı olarak yıldan yıla dalgalanmalar görülmekle birlikte, 2005 yılından bu yana genel olarak yukarı yönlü bir seyir izlenmektedir. Bu gelişimde, imalat sanayiinin ihracatının özellikle 2000'li yılların başından itibaren giderek daha yüksek teknolojili ürünlere kaymasının etkili olduğu düşünülmektedir.

İleriye dönük katılımın geriye dönük katılıma oranının 1'den büyük olması; küresel değer zincirlerine dahil olarak bir ülkenin elde edebileceği net kazancın göstergesi olarak nitelendirilmektedir. Bu çerçevede, 2005'ten bu yana negatif değerler alan Türkiye'nin küresel değer zincirlerine katılımdan elde ettiği net kazanç, 2015 itibarıyla 1 seviyesine yakınsamıştır. Diğer bir ifadeyle, küresel ticaretten net kazanç elde etmek bakımından başa baş noktasına ulaşılmıştır.

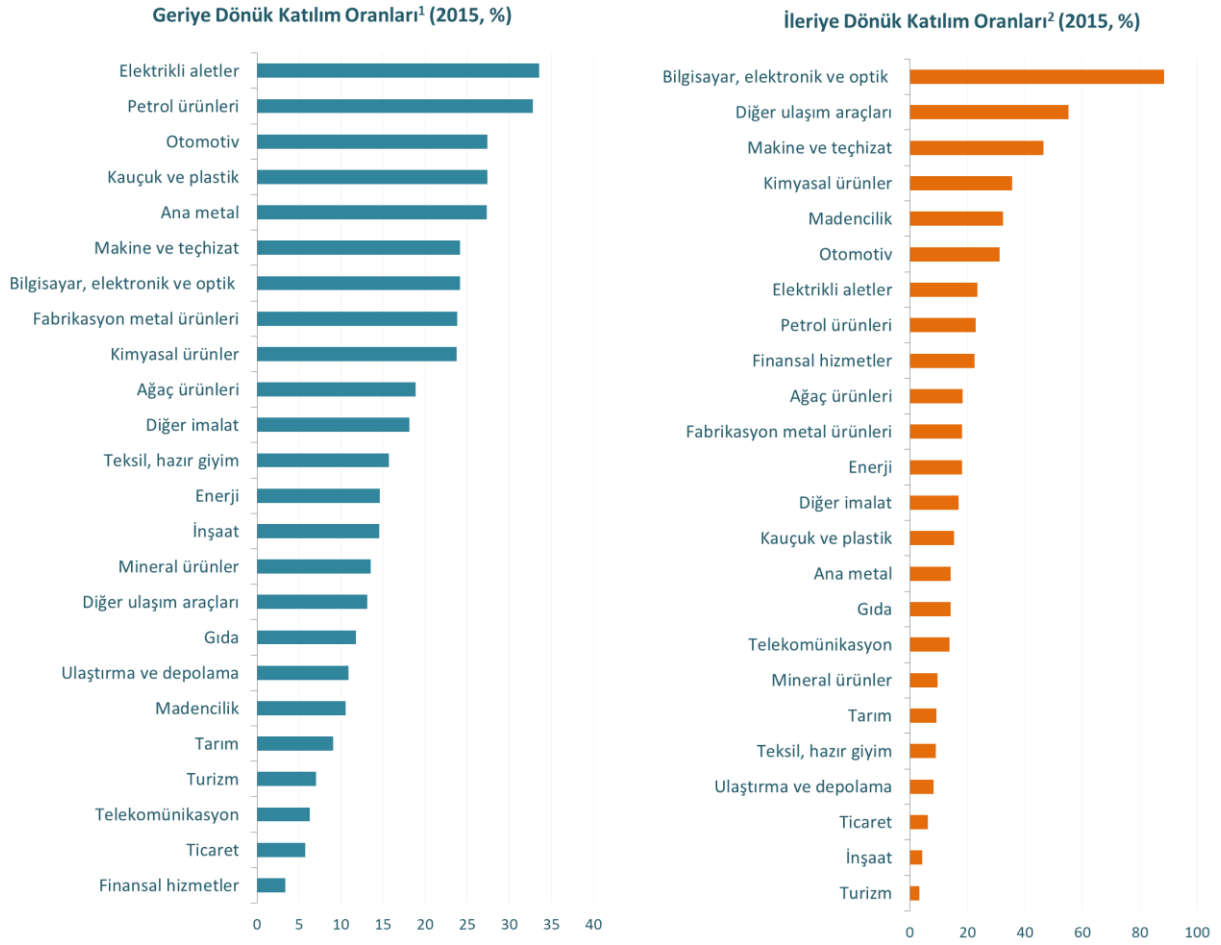

Kaynak: OECD

Türkiye ve Çin'in küresel değer zincirlerine katılımdan elde ettiği net kazancın 2015 itibarıyla aynı düzeyde olması dikkat çekmektedir. Çin'in küresel ticarete entegrasyonu ucuz işgücü, ara malı ve emtia odaklı bir ihracat modelinden, doğrudan yatırımların da etkisiyle yıllar içinde daha yüksek katma değerli üretim ve ihracata yönelmiştir. Benzer şekilde Türkiye'nin net kazancında da 2012'den itibaren görece olarak iyileşme kaydedildiği gözlenmektedir. Türkiye'nin ihracat mallarında yıllar içinde gözlenen katma değer artışı, küresel tedarik zincirlerinde salgın sonrası ortaya çıkan değişim rüzgârı ve bu çerçevede olası yatırım fırsatları birlikte değerlendirildiğinde, önümüzdeki dönemde ticarete katılımın artan pozitif katkı ile devam edeceği tahmin edilmektedir.

2.2. Sektörlerin Değer Zincirlerine Katılımı

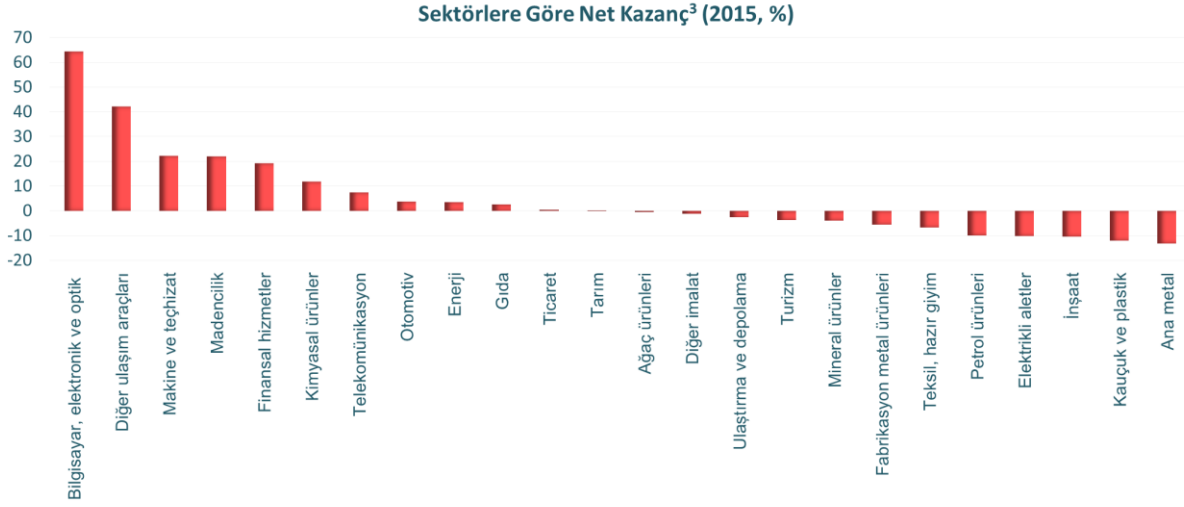
Bir ülkenin tedarik zincirinde beklenen dönüşümden faydalanılabilmesi için ilk olarak görece avantaja sahip olunan sektörlerin belirlenmesi gerekmektedir. OECD verilerine göre 2015 yılı itibarıyla Türkiye'de geriye dönük değer zincirlerine katılımın yüksek olduğu sektörler elektrikli aletler, kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri ile motorlu araçlar (otomotiv) sektörleridir. İleriye dönük katılımda ise bilgisayar, elektronik ve optik ürünler, diğer ulaşım araçları, makine ve teçhizat ile kimyasal ürünler sektörleri öne çıkmaktadır. Genel olarak bakıldığında, Türkiye'nin ihracatından önemli pay alan imalat sanayii ürünlerinin birçoğunda geriye dönük katılımın yüksek olduğu görülmektedir. Hizmetler sektöründe ise geriye dönük katılımın görece düşük oranlarda seyrettiği izlenmektedir.

Kaynak: OECD

(1) Geriyeye dönük katılımın göstergesi olarak "foreign value added share of gross exports"; (2) ileriye dönük katılımın göstergesi olarak ise "domestic value added embodied in foreign exports as a share of gross exports" verileri kullanılmıştır.

Her iki yöndeki katılımlar dikkate alındığında, 2015 yılı itibarıyla küresel değer zincirlerine katılımdan elde edilen net kazancın en yüksek olduğu sektör bilgisayar, elektronik ve optik aletler sektörüdür. Bu sektörü diğer ulaşım araçları ile makine ve teçhizat sektörleri izlemektedir. Hizmet sektörleri içinde ise finansal hizmetler diğerlerinden olumlu ayrılmaktadır.

Kaynak: OECD

(3) Sektörlere göre net kazanç ileriye dönük katılım ile geriye dönük katılım arasındaki fark alınarak hesaplanmıştır.

Bilgisayar, elektronik ve optik aletler ile diğer ulaşım araçları sektörlerinde net kazancın diğer imalat sanayi sektörlerine kıyasla belirgin şekilde yüksek olması, söz konusu sektörlerde ileriye dönük katılımın hızlı bir şekilde artmasından kaynaklanmıştır. 2015 yılında her iki sektörün ileriye dönük katılım düzeyi, 2005 yılına göre neredeyse 2 katına çıkmıştır. Öte yandan, söz konusu sektörlerin Türkiye'nin toplam ihracatından aldıkları payın görece düşük olması, ülke bazından elde edilen net kazanca sağlanan katkının da sınırlı kalmasına sebep olmaktadır.

Türkiye'nin ihracatında ilk sırada yer alan **otomotiv** sektöründe küresel ölçekte yüksek marka değerine sahip firmalar faaliyet göstermekte ve/veya bu firmaların yurt içinde doğrudan yatırımları bulunmaktadır. Küresel ölçekte önemli bir pazar payına sahip olan yerli ve yabancı firmaların yurt içindeki yatırımları, bu sektörlerde uzmanlaşmanın ve kaliteli üretimin devamlılığını sağlamaktadır. Bu çerçevede, bu sektörün ileriye dönük katılımının artması yönünde önemli bir potansiyel bulunduğu düşünülmektedir. Diğer taraftan, otomotiv pazarında önemli rakiplerin bulunduğunu göz ardı etmemek gerekmektedir. ABD pazarında Meksika öne çıkarken, AB pazarında Çekya, Polonya ve Slovakya gibi ülkelerin rekabet gücü yüksektir. Öte yandan, Orta Doğu otomotiv pazarında Güney Kore, Çin ve Tayland'ın ardından 4. sırada yer alan Türkiye'nin özellikle coğrafi yakınlık avantajını kullanarak konumunu iyileştirebileceği tahmin edilmektedir.

Bir diğer önemli ihraç kalemi olan **makine ve teçhizat** sektöründe geriye dönük katılımın 2005-2015 döneminde gerilediği izlenmektedir. Bu sektör aynı zamanda, otomotiv ve elektrikli aletler ile birlikte ileriye dönük katılımını yıllar içinde en hızlı artıran sektörlerden biri olmuştur. Makine ve teçhizat sektörü koronavirüs salgınının sebep olduğu üretim kesintilerinden ve küresel tedarik zincirlerindeki kırılmadan önemli ölçüde etkilenmiştir. Almanya başta olmak üzere Avrupalı makine üreticilerinin, ilerleyen dönemde tedarik zincirlerini Türkiye'ye daha fazla yer verecek şekilde genişletebilecekleri tahmin edilmektedir.

Yeni dönemde tedarik zincirlerine entegrasyonunu artıracabilecek sektörler arasında **tekstil ve hazır giyim** de yer almaktadır. Salgının henüz pandemiye dönüşmediği 2020 yılının ilk aylarında, Çin'in üretiminde yaşanan aksaklıkların, alternatif tedarikçi olarak Türkiye'ye yönelimi artırdığı gözlenmiştir. Özellikle hazır giyimde hızla artan siparişlerin yerli üreticiler için önemli bir fırsat penceresi yarattığı da izlenmiştir. Hazır giyim sektöründe AB pazarındaki rekabet gücünün yanı sıra sahip olunan bilgi birikimi ve esnek üretim yapısının, önümüzdeki dönemde Türkiye'yi Asyalı üreticilere önemli bir rakip olma konusunda destekleyeceği düşünülmektedir. Bu süreçte, seri ve küçük ölçekli üretime olanak veren modellere, lojistik altyapısını geliştirilmesine, dijital teknolojilere uyum sağlanmasına ve yenilikçi ürün tasarımları için Ar-Ge yatırımlarına odaklanılması gerektiği ifade edilmektedir.

Net kazancın pozitif olduğu ancak görece düşük seviyelerde bulunduğu **gıda** sektöründe geriye dönük katılımda 2005-2015 dönemi boyunca belirgin bir artış kaydedilmiştir. Büyük ölçüde tarımsal üretimde ithalata bağımlılığın artmasından kaynaklanan bu durum, sektörün küresel değer zincirlerine katılımdan elde ettiği kazancın da yıllar içinde azalmasına neden olmuştur. Pandemi ile birlikte gıdada arz güvenliğinin sağlanmasının önemi vurgulanırken, ülkelerin bir kısmı yerli üretime daha fazla yatırım yapılması konusunu gündeme taşımaktadır. Bununla birlikte gıda sektöründe en önemli girdi olan tarım ürünlerinin tedarikinde de güvenliğin sağlanması önem kazanmıştır. Bu kapsamda Orta Doğu ve Avrupa pazarlarına yakınlık bir avantaj olarak öne çıkarken, ilerleyen dönemde hem tarım hem de gıda sektörlerinde ileriye katılımın görece olarak artması söz konusu olabilecektir. Öte yandan, bu gelişmenin sağlanabilmesi için tarım politikalarının bu çerçevede yeniden şekillendirilmesi gerekli görülmektedir.

2015 yılı itibarıyla geriye dönük katılımın en yüksek olduğu **elektrikli aletler** sektöründe ise 2005-2015 döneminde ileriye dönük katılımın geriye dönük katılımdan yaklaşık 4 kat hızlı arttığı dikkat çekmektedir. İleriye dönük katılımda otomotivin ardından 7. sırada yer alan ve özellikle Avrupa beyaz eşya pazarında önemli bir rekabet gücüne sahip olunan elektrikli aletler sektörü, pandemi sonrası dönemde doğrudan yatırımlardan daha fazla pay alması halinde, Türkiye'nin tedarik zincirlerine entegrasyonunun artırılmasına olumlu katkı sağlayabilecektir.

2019 yılında Türkiye'nin toplam ihracatından %10 pay alan **ana metal** sektörü ise net kazanç açısından değerlendirildiğinde en son sırada yer almaktadır. Yüksek üretim kalitesine karşılık, ithal girdi kullanımının da yüksek olması bu durumda etkili olmaktadır. Bununla birlikte, sektörün orta vadede küresel ölçekte önemli bir tedarikçi olunması açısından kayda değer bir potansiyele sahip olduğu düşünülmektedir. Ancak bunun sağlanabilmesi için katma değer, ithal girdi kullanımı artırılmadan yükseltilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda, sektörün girdi temini açısından önem taşıyan geri dönüşüm yatırımlarının artırılmasıyla beraber hurda metal ithalatının azaltılabileceği değerlendirilmektedir.

Ana metal sektöründe tedarik zincirlerine katılımın artması ile birlikte tedarikçisi olunan ana firmanın yatırımlarının tüm ürün gruplarında katma değer artışını hızlandıracağı öngörülmektedir. Diğer taraftan, ABD ve AB tarafından çelik ithalatına uygulanan kısıtlamalar yerli üreticiler üzerinde baskı oluşturmaya devam etmektedir. Uluslararası ticarete yönelik korumacı önlemlerin ilerleyen dönemde de devam etmesi olasılığı, bu sektörün değer zincirleri içinde derinleşmesi ve ihrac pazarlarındaki payını artırması konusunda önemli bir risk teşkil etmektedir.

Kimya sektöründe ileriye dönük katılım düzeyinin de teyit ettiği katma değerli üretim, bu sektörde de alternatif bir tedarikçi olma konusunda önemli bir potansiyelin varlığına işaret etmektedir. Ancak, üretimde ithalata bağımlılığın yüksek olması değer zincirlerinden elde edilen net kazancı sınırlandıran bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda son yıllarda artan petrokimya yatırımları olumlu bir gelişme olarak öne çıkarken, potansiyel yatırımların bu süreci daha da hızlandırması beklenmektedir.

Bunlara ek olarak, sektör yetkilileri konuyla ilgili değerlendirmelerinde, Almanya'nın ulusal sanayi stratejisi kapsamında belirlediği ve yatırım yapmayı hedeflediği **otomotiv, kimya, çelik, alüminyum, makine ve optik aletler** gibi sektörlerde Türkiye'yi potansiyel bir iş ortağı olarak görmesinin, yeni fırsat pencerelerinin oluşmasına olanak tanıyabileceğinin altını çizmektedir. Bu çerçevede, özellikle kimya sektöründe Çin ve Hindistan'a olan bağımlılığın azaltılmasını hedefleyen Almanya'nın Türkiye'deki kimya sektörüne yatırım yapmasının olası görüldüğü ifade edilmektedir.

Sektörlerin tedarik zincirlerindeki konumuna ilişkin değerlendirmelerin ardından atılması gereken ikinci adımın, söz konusu sektörlerde ürün kalite ve çeşitliliğinin hedef pazarlara uygun hale getirilmesi olduğu belirtilmektedir. Bu çerçevede, ilgili sektörlerin gelecekte ulaşabileceği noktanın iyi analiz edilmesi ve yatırımların bu alanlara yönlendirilmesinin önemine dikkat çekilmektedir. Ayrıca, bu süreçte her bir sektörde iş yapış modellerinin yeniden gözden geçirilmesi ve dijital dönüşüm sürecinin hızla tamamlanması büyük önem taşımaktadır. Kısa vadede alternatif tedarikçi olarak konumlanmanın Türkiye ekonomisi açısından yeterli olmayacağı; elde edilecek rekabet gücünün orta ve uzun vadede sürdürülebilmesi için devamlı olarak teknolojiye, inovasyona ve insan kaynağına yönelik yatırımlara ihtiyaç duyulacağı düşünülmektedir. Dolayısıyla, birçok sektörde var olduğu düşünülen potansiyelin hayata geçirilebilmesi için kısa vadeye odaklanmak yerine, orta ve uzun vadeli stratejilerin geliştirilmesi gerekmektedir.

2.3. Coğrafi Konum ve Bölgesel Avantaj

Analizin üçüncü bölümünü oluşturan bölgesel avantajlara bakıldığında Türkiye'nin, AB ve Orta Doğu pazarına olan yakınlığı ve stratejik konumu doğrultusunda hem tedarikçi hem de nihai ürün üreticisi endüstrileri ile güçlü bir ticaret ağı oluşturabilecek potansiyele sahip olduğu görülmektedir.

Küresel değer zincirleri Kuzey Amerika, Orta Doğu ve Kuzey Afrika ile Güney Asya ülkelerinde daha çok küresel; Avrupa, Orta Asya ve Doğu Asya'da ise ağırlıklı olarak bölgesel odaklı bir gelişim göstermiştir. Avrupa'da tedarik zincirlerinin ağırlıklı olarak bölge içinde kurulması ve üretimde kullanılan ithal girdilerin büyük bir kısmının yine Avrupa ülkelerinden karşılanması dikkat çekmektedir.

2018 yılı verilerine göre ortalama bir Avrupa ülkesinin ihraç mallarında kullanılan ithal girdinin yaklaşık %65'i bölge içinden sağlanmaktadır. Bu gelişmede Gümrük Birliği anlaşmasının AB içindeki ticareti kolaylaştırması önemli bir rol oynamaktadır. Bulgaristan, Macaristan ve Polonya gibi Doğu Avrupa ülkelerinin AB üyesi olması da bölgesel entegrasyonu hızlandırmıştır. Ayrıca bu durum, Türkiye'nin AB içinde kurulan tedarik zincirlerine daha fazla dahil olabilme ve ürün gamını artırarak daha yüksek katma değer yaratabilme potansiyeline sahip olduğuna işaret etmektedir. Bu kapsamda, Türkiye ile AB arasındaki mevcut Gümrük Birliği anlaşmasının revize edilerek uygulamaya konması önem taşımaktadır.

Öte yandan, AB genelinde bölgesel yapılanma oranı yüksek olsa da, Almanya, İngiltere ve Fransa gibi ülkelerin başta Çin ve Hindistan olmak üzere Asya ülkeleriyle entegrasyonu da yüksek düzeyde bulunmaktadır. Söz konusu Avrupa ülkelerinin Türkiye'nin önemli ticaret ortakları olduğu dikkate alındığında, Türkiye'nin Asya ülkelerine karşı rekabet üstünlüğü sağlamak konusunda önemli bir avantaj yakalayabileceği düşünülmektedir.

YASAL UYARI

Bu rapor Bankamız uzmanları tarafından güvenilir olduğuna inanılan kamuya açık kaynaklardan elde edilen bilgiler kullanılmak suretiyle, sadece bilgilendirme amacıyla hazırlanmıştır ve hiçbir şekilde finansal enstrümanların alım veya satımı konusunda tavsiye veya finansal danışmanlık hizmeti sağlanması olarak yorumlanmamalıdır. Bu raporda yer verilen görüş ve değerlendirmeler, hiçbir şekilde Türkiye İş Bankası A.Ş.'nin kurumsal yaklaşımını yansıtmamakta olup, raporu kaleme alan uzmanların kişisel görüş ve değerlendirmeleridir. Türkiye İş Bankası A.Ş. bu raporda yer alan bilgi, görüş ve değerlendirmelerin doğru, değişmez ve eksiksiz olması konusunda herhangi bir şekilde garanti vermemektedir. Türkiye İş Bankası A.Ş. bu raporda yer alan bilgilerde herhangi bir bildirimde bulunmaksızın değişiklik yapma hakkına sahiptir. Bu rapor ve içindeki bilgilerin kullanılması nedeniyle doğrudan veya dolaylı olarak oluşacak zararlardan Türkiye İş Bankası A.Ş. hiçbir şekilde sorumluluk kabul etmemektedir.

İşbu rapor üzerinde Bankamızın telif hakkı olup, Bankamızın yazılı izni alınmaksızın herhangi bir kişi tarafından, herhangi bir amaçla, kısmen veya tamamen çoğaltılamaz, dağıtılamaz veya yayımlanamaz. Tüm haklarımız saklıdır.